

Artiklen "Esrum – en anderledes landsby" af Erling Tønder Andersen er oprindelig skrevet til bogen "Esrum Sø - til vands og til lands" fra 2010; men Erling Tønder Andersen har i januar 2017 givet sin tilladelse til, at den også anvendes her.

Esrum – en anderledes landsby

Klostret er skyld i, at Esrum har en helt anden forhistorie end f.eks. Nødebo. Da cistercienserordenen i 1151 etablerede et kloster i Esrum, eksisterede der næppe ret megen beboelse. Munkenes regel om, at klostervirksomheden skulle foregå et fredfyldt sted langt fra alfarvej, blev overholdt. De var ikke missionerende, og området ved en stor sø med vandløb og mulighed for at drive landbrug var, set med deres øjne, ideelt. Det store klosterkompleks fik tilbygninger og blev ændret, indtil dets æra var slut med reformationen i 1536. Vor viden om klostrets bygnings- og kulturhistorie er belyst i mange bøger. Men hvis man interesserer sig for livet uden for klostermurene både før og under munketiden, så er kilderne yderst sparsomme.

I 1559 forlod abbeden og de sidste 11 munke klostret, og nedrivningen kunne påbegyndes. Materialerne blev bl.a. anvendt til bygning af Kronborg. Økonimifløjten, som lå øst for selve klostret, og som stadig ligger der, blev af kongerne brugt som opholdssted i forbindelse med jagter, og avlen af Frederiksborghesten havde sit hovedsæde i klostrets ladegård i hen ved 200 år, indtil 1717, hvor der som tidligere omtalt blev dragonkaserne med plads til næsten 360 dragoner og cirka 300 heste.

Senere har amt og stat benyttet klostrets bygninger til administration, retslokale, posthus, beboelser og flygtningelejr. I nattens mulm og mørke, for at ingen uvedkommende skulle vide det, lavede man i forbindelse med

2. Verdenskrig den enormt tykke etageadskillelse. Herved bombesikrede man det rum, hvor nogle af Nationalmuseets klenodier blev gemt under hele krigen.

I løbet af 1990'erne kom der nyt liv i de gamle bygninger. Møllegården blev til et væsentligt miljøcenter, og klostret blev tilgængeligt som museum. Som en helhed udgør de to institutioner et velbesøgt oplevelsescenter. Men samtidig med, at de mange fremmede islæt kom og gik, fungerede det gode sammenhold, der skabte Esum som en landsby med sin helt egen profil. Bortset fra den gamle, kongeligt privilegerede kro hører det meste af Esums udvikling til i slutningen af 1800-tallet og i 1900-tallet. Sammenholdet blev skabt ud fra en speciel og anderledes struktur, sammenlignet med andre landsbyer, der som udgangspunkt startede med et fælles areal i midten og et antal gårde i kreds uden om. Esum har ikke en fortid med gårdfællesskab fra før udskiftningsstiden i slutningen af 1700-tallet.

Målt med historisk alen er Esum en ung by. Sognets kirke kom i middelalderen til at ligge i Esbønderup, og egnens Rytterskole, en af de mange almueskoler, som Frederik IV lod opføre i hele Danmark, kom også til at ligge i Esbønderup. Men i 1895 blev Esum Skole bygget, og efter at have fungeret i cirka 90 år blev den afløst af Tingbakkeskolen. Også andre institutioner blev placeret i Esum – da der før 1970 eksisterede en kommune ved navn Esbønderup-Nødebo, lå kommunekontoret på Esum Hovedgade.

På det sted, hvor munkene havde drevet et herberg, fik Esum umiddel-

Esum Kro før branden i 1907

bart efter reformationen sin kongeligt privilegerede kro. Den var i mange generationer postkro – det vil sige, at den var et led i den kæde af stoppesteder, hvor diligencerne gjorde holdt og kunne skifte heste. Den gamle kro med tilbygninger brændte ned til grunden ved en voldsom brand i 1907. Et vidnesbyrd om, at kroen var noget væsentligt i folks bevidsthed, var det, at fotografier af ruinerne blev solgt i stort oplag som prospektkort! Kroen var på dette tidspunkt, ud over at være samlingspunkt for den fastboende befolknings aktiviteter, også kendt af mange, der brugte den som feriebolig, når de besøgte den smukke egn. En af de gæster, der flere gange benyttede den gamle kro som rekreationssted, var tidens store digter Holger Drachmann. Efter branden blev kroen genopbygget i helt ny skikkelse med fortsat stor betydning for Esrums trivsel. Foreningslivet blomstrede med propforenings-, idrætsforenings- og borgerforenings-arrangementer og i den store sal var der dilettantforestillinger, krobal og danseundervisning. Men det sluttede brat i 1988, hvor de smukke bygninger blev hjemsted for Esrum Kost- og Friskole.

Ruinen af Esrum Kro efter branden i 1907 kom på postkort

Op gennem tiden fik Esrum adskillige forretninger, så byen kunne betjene befolkningen med både dagligvarer og brugsting samt dække behovet for personlig pleje. Heller ikke en bank manglede, og langt tilbage i tiden var byen udstyret med hele to gode smedjer.

En markant del af byens erhvervsliv var Esrum Dampbageri, som havde butik i Klostergade, og som med brødvogne forsynede store dele af oplandet med brødprodukter. Håndværkere af forskellig art havde etableret sig, og f. eks. skrædderne i Esrum var kendt for godt arbejde. I 1925 fik Esrum sin biograf, som havde det folkelige navn »Flodbio«, fordi den lå ved åen, der den dag i dag sender Esrum Søes overskydende vand ud i havet. Der lå

også et savværk i byens midte, og tidligere havde den skovrige egn tiltrukket både kulsviere og krybskytter.

Esrum Dampbageri havde en imponerende størrelse. Fotografiet må være taget i 1923, hvor udbringningen af brød blev motoriseret. På interiørbilledet er bagermester Almar Poulsen ved at tage noget ud af ovnen på en "stage". At vi befinder os i et stort bageri fremgår af, at den store "herd" (ovnplade på hjul og skinner), der er trukket ud, er tæt besat med rugbrød, som nu er parat til at blive kørt ind i ovnen. Ca. 1915.

Esrum Dampbageri havde mange ansatte, som det ses på nedenstående fotografi. Yderst til venstre står bagermester Almar Poulsen, og yderst til højre hans mor, der drev bageriet et stykke tid, efter hun blev enke, og indtil hun overdrog bageriet til sønnen. Ca. 1915.

Lidt hævet over byen finder vi et højedrag, Tingbakken, der såvel er basis for beretninger om grumme skæbner som om fest og folkelige fornøjelser. Her blev afholdt birketing fra slutningen af 1600-tallet og frem til den sidste tingdag i november 1853. Mange af sagerne har handlet om krybskytteri i kongens skov, og mange fanger har siddet fængslet i klostrets kælder eller siden ca. 1800 i en arrest kaldet Kulhytten, et træhus på åben mark. Men det var for let at flygte fra og blev erstattet af et fængsel ved arrestforvarerens hus lige over for kroen. I 1857 flyttede såvel retsfunctionen som fængslet til det nyopførte Ting- og Arresthus i Helsingør, som var blevet hovedbyen i den nyoprettede retskreds Kronborg Vestre Birk. På den tidligere arrest-grund i Esrum blev den ene af byens store købmandshandler opført.

Frem til slutningen af 1900-tallet var Tingbakken kendt langt uden for sognets grænser på grund af de populære pinsefester med diverse forlystelser for både børn og voksne og frem for alt en danseestrate, hvor ungdommen boltrede sig til levende musik og så pinsesolen danse i den lyse morgen.

Selvfølgelig er intet som i de gode, gamle dage. Men selv om byen årligt besøges af mange tusinde mennesker, der kommer for at se Esrum Mølle-gård og Esrum Kloster eller deltage i Riddermarkedet og andre aktiviteter, og selv om byens handlende er væk, så de fastboende må undvære bager, købmand og slagter, så har Esrum stadig bevaret en atmosfære af landsby-idyl – og omegnen med Gribskov og Esrum Sø er intakt.